Jerzy Skwarzyński

Badanie preferencji odbioru elementów obcości w przekładach współczesnej literatury młodzieżowej na język polski

Streszczenie

Próby określenia celów przekładu literackiego, doprecyzowania zadania tłumacza i opisania jego roli podejmowano wielokrotnie. Postulaty teoretyczne często jednak rozmijają się z praktyką. Trwające w przekładoznawstwie spory, takie jak debaty zwolenników egzotyzacji z propagatorami domestykacji, trudno rozstrzygnąć. W niniejszej dysertacji zaprezentowano perspektywę hermeneutyczną, która odbiega od dyskursu skupionego na rozwiązaniach technicznych lub kwestiach ideologicznych.

Z hermeneutycznego punktu widzenia tłumacz, jak każdy człowiek obcujący ze sztuką i historią, powinien dążyć do poznania prawdy. W tym celu powinien, poza przeanalizowaniem danego dzieła, poznać jak najwięcej kontekstów, w jakich dzieło powstało, i w jakich funkcjonuje, ograniczając jednocześnie wpływ własnych przekonań i uprzedzeń. W tym ujęciu, tłumacz dąży do stłumienia subiektywizmu, który nie pozostaje bez wpływu na sposób interpretacji dzieła, i stara się dotrzeć do jego sensu i przekazać go w języku docelowym w sposób jak najbliższy temu, w jaki ów sens ujawnił się w tekście wyjściowym. Towarzyszy temu świadomość niemożności pełnego sprostania żadnemu z tych wyzwań, co wynika z ludzkiej kondycji i ograniczoności ludzkiego poznania. Nie jest to nowe podejście, lecz powrót do ruchu hermeneutycznego opisanego przez George'a Steinera, który opierał się z kolei na pracy Hansa-Georga Gadamera, twórcy hermeneutyki filozoficznej.

Celem niniejszej dysertacji jest ukazanie perspektywy hermeneutycznej jako nie tylko wartościowej z punktu widzenia teorii przekładu, ale też mającej zastosowanie praktyczne. Co więcej, prezentowane badanie empiryczne ma stanowić przykład hermeneutycznego poszukiwania prawdy w kontekście pracy tłumacza literackiego. Dotyczy ono kwestii często pomijanej lub pozostawianej w sferze domysłów w literaturze przedmiotu, czyli oczekiwań czytelników wobec przekładanej literatury. Jest to bardzo szeroki problem, dlatego prezentowane badanie ogranicza się do zagadnienia sposobów tłumaczenia odniesień kulturowych w literaturze dla młodzieży oraz opinii docelowych czytelników, a więc nastolatków, na ten temat. Pytanie badawcze zostało zatem sformułowane następująco: jakie

techniki tłumaczenia elementów obcości w przekładzie współczesnej literatury młodzieżowej preferują nastolatkowie i dlaczego?

Praca składa się ze wstępu, rozdziału teoretycznego, rozdziału metodologicznego, rozdziału analitycznego, zakończenia, bibliografii i aneksu. Wstęp zawiera istotny dla przejrzystości pracy przegląd definicji pojęć takich jak *kultura*, *naród* oraz *kultura narodowa*. Porusza również zagadnienia relacji między narodem, kulturą a literaturą – także przekładaną. Stanowi także wprowadzenie do podejścia hermeneutycznego, szczegółowo omówionego w rozdziale pierwszym.

Analiza hermeneutyki z perspektywy filozoficznej jest konieczna do jak najbardziej klarownego uzasadnienia jej stosowalności w przekładoznawstwie i przekładzie. Co więcej, drobiazgowe wyjaśnienia zaprezentowano ze względu na wielość interpretacji hermeneutyki oraz liczbę jej wariantów, by uniknąć niejasności lub ogólnikowości. Rozdział pierwszy składa się z przedstawienia marginalnej pozycji czytelnika na rynku wydawniczym i wynikającego z niej braku danych o oczekiwaniach i potrzebach tej grupy wobec przeznaczonych dla nich książek. Z perspektywy hermeneutycznej luka ta winna zostać wypełniona, gdyż takie informacje stanowią istotny kontekst dla wszystkich biorących udział w przygotowywaniu i publikacji książek. W dalszej części rozdziału zaprezentowano zarys rozwoju myśli hermeneutycznej, co stanowi kontekst dla analizy hermeneutyki filozoficznej Gadamera, czyli teoretyczny fundament niniejszej rozprawy. Następnie przedstawiono problem przekładu literatury z perspektywy hermeneutycznej, po którym następuje przegląd krytyki tego podejścia. Zaprezentowana zostaje również pozycja hermeneutyki na gruncie przekładoznawstwa polskiego. Te rozważania wskazują na szereg ogólnych kwestii w podejściu do przekładu, z których rysującą się najwyraźniej jest potrzeba odejścia od metod przyrodoznawczych w badaniach humanistycznych i skłonienie się ku badaniom jakościowym, które nie są nastawione na formułowanie generalizacji. Prowadzi to do przedstawienia szeroko dyskutowanego problemu przekładu elementów obcości w literaturze i podkreślenia roli, jaką w rozważaniach na ten temat powinny grać opinie czytelników.

Rozdział drugi dotyczy metodologii prezentowanego badania. Zawiera uzasadnienie sięgnięcia po metodę jakościową – w myśl nurtu hermeneutycznego – a także objaśnienie paradygmatu – który również jest istotny w kontekście hermeneutycznym. Następnie opisano wybraną metodę, a więc badanie fokusowe, określany też jako zogniskowany wywiad grupowy. Każda grupa składająca się z kilku uczestników była konfrontowana z trzema zestawami tłumaczeń fragmentów wybranej książki. Każdy zestaw składał się z szeregu tłumaczeń tego samego fragmentu tekstu zawierającego odniesienie kulturowe. W badaniu

wykorzystano cztery powieści: *Wolf Hollow* Lauren Wolk, *Bigfoot, Tobin & Me* Melissy Savage, *Letters from the Lighthouse* Emmy Carroll oraz *The Goldfish Boy* Lisy Thompson. Zastosowane techniki to, według typologii Romana Lewickiego: ekwiwalent, barbaryzm, neologizm tłumacza, tłumaczenie opisowe (peryfraza), przypis tłumacza, tłumaczenie przybliżone (aproksymacja), generalizacja, tłumaczenie kontekstualne, opuszczenie. Przed rozpoczęciem badania moderator przedstawiał uczestnikom kontekst konieczny do zrozumienia poszczególnych fragmentów. Następnie uczestnicy zapoznawali się z przekładami i wybierali to, które uważali za najlepsze, i to, które oceniali jako najgorsze, po czym uzasadniali swoje wybory i dyskutowali na ich temat. Każda sesja została nagrana dźwiękowo. W rozdziale omówiono także dobór próby, wykorzystane w sesjach fokusowych materiały, planowany przebieg sesji, metoda transkrypcji i kodowania, czyli analitycznego uporządkowywania zebranego materiału, a także sposób formułowania wniosków, dyktowany przez podejście hermeneutyczne oraz opisany wcześniej paradygmat.

Rozdział trzeci rozpoczyna refleksja dotycząca projektu badania, wykorzystanych materiałów oraz przebiegu sesji. Następnie opisane zostają cztery kody sformułowane na podstawie analizy materiału, które wskazują na ogólne preferencje czytelników odnośnie do sposobu przekładania elementów obcości. Są to: Płynność lektury, Przejrzystość tekstu, Konsekwencja kulturowa oraz Odpowiednia ilość informacji. Z kodów wynika, że czytelnicy oczekują, by odniesienia kulturowe były tłumaczone w sposób, który czyta się bez zakłóceń, łatwo i przyjemnie; by tekst nie zawierał niezrozumiałych fraz, sformułowań, opisów czy koncepcji; by świat przedstawiony był kulturowo spójny; by prezentowanych informacji nie było zbyt dużo, ani zbyt mało. Te wymagające i mało precyzyjne, choć powracające we wszystkich grupach wskazówki zostały pogłębione w dalszej części analizy. Na podstawie szczegółowej analizy materiału, wyodrębniono zarówno problemy, jak i rozwiązania tłumaczeniowe, które budziły wśród uczestników największe emocje i były najżywiej komentowane. Stwierdzono, że nazwy własne są dla młodzieży najsilniejszym nośnikiem obcości, który, ich zdaniem, powinien zostać zachowany, choć nie ma zgody co do najadekwatniejszej metody, dzięki której cel ten mógłby zostać osiągnięty. Kilka technik zwróciło szczególną uwagę uczestników, choć opinii na ich temat na podstawie zebranego materiału nie sposób ujednolicić. Były to: przypis, neologizm, opuszczenie i ekwiwalent.

Analiza materiału umożliwiła sformułowanie szeregu wniosków, które prowadzą jednak do ogólnej konkluzji, stanowiącej odpowiedź na pytanie badawcze: nastolatki nie mają preferencji odnośnie do technik tłumaczenia elementów obcości w przekładzie współczesnej literatury młodzieżowej. Techniki same w sobie nie są przez nich oceniane negatywnie bądź

pozytywnie. Młodzi czytelnicy, mając podobne życzenia i oczekiwania wobec tłumaczonej literatury, mogą preferować zupełnie różne rozwiązania. Nie oceniają poszczególnych technik, ale adekwatność ich zastosowania do danego problemu tłumaczeniowego w świetle ogólnych oczekiwań wobec tłumaczonej literatury, które wyłoniono w ramie kodowania.

W zakończeniu podsumowano przedstawioną analizę badania w kontekście wcześniejszych rozważań dotyczących hermeneutyki, wskazano na potencjalne praktyczne zastosowanie wyników i zasugerowano kierunek dalszych badań.

Po bibliografii zamieszczony został aneks, który zawiera wykorzystane w badaniu materiały.